

LEKLI BÉLA:

AZ IGAZSÁGÜGYMINISZTERIUM SZERVEZETE ÉS IRATKEZELÉSE 1945-1985 KÖZÖTT

Bevezető

Bár tanulmányunkat elsősorban az Igazságügyminisztérium 1945-1985 közötti iratkezelésének kívánjuk szentelni, úgy hisszük, hogy ezt csak a minisztérium szervezeti felépítésének ismertetésével együtt tehetjük meg. A szervezeti felépítés és az iratkezelési rendszerek ismerete nélkül az iratanyag gyors és alapos levéltári feldolgozása, kutatási és ügyviteli célú felhasználása nem lehetséges.

A minisztérium szervezetében gyökeres változások csak 1945-ben és 1950-ben, illetve az 50-es évek elején játszódtak le, és a következő évtizedekben a szerv struktúrája már csupán egy-egy szervezeti egységgel, osztállyal-főosztállyal bővült. Az iratkezelési rendszerek sűrűbben váltották egymást: 1945-től 1950-ig a kiegyezés után kialakított alapszámos-tételes, 1950. okt. 4-től 1951. dec. 31-ig a közigazgatási rendszámos, 1952-től 1956-ig túlnyomórészt a csoportszámos, 1957-től a főljajstromszámos, 1971-től a főljajstromszámos-tételszámos, 1981-től a főljajstromszámos-tételes iratkezelési rendszerek váltogatták egymást. Az iratkezelés szervezete 1950-ig vegyes volt: az osztályok többsége számára centralizáltan iktatott és irattározott a Központi Iktató és Központi Irattár, néhány osztály (elnöki, törvényelőkészítő) iratkezelése viszont teljesen önállóan az osztályokon folyt. 1950-ben a központi iratkezelést - az osztályok főosztályokba tömörítésével párhuzamosan - decentralizálták és áthelyezték a főosztályokhoz. Mind a mai napig ez a főosztályok szintjére decentralizált iratkezelés folyik a minisztériumban.

Fentiek alapján láthatjuk, hogy míg az iratkezelés struktúrájának változásai (vegyes, decentralizált) elég erősen követték a minisztérium szervezeti változásait, az iratkezelési rendszerek egészükben azoktól többnyire függetlenül változtak. Mind a közigazgatási rendszámos, mind a csoportszámos, mind az 1971-es tételszámos iratkezelési rendszert országos, központi döntés eredményeként alakították ki. Ez - központi államigazgatási szervről lévén szó - természetesen nem meglepő. De egyúttal azt is jelenti, hogy ezek az iratkezelési rendszerek magukon hordozták a központi általános döntések pozitív és negatív jegyeit egyaránt.

Az Igazságügyminisztérium szervezete 1945-1985 között

Az először 1848-ban megszervezett, majd 1867-ben ismét felállított Igazságügyminisztériumot az Ideiglenes Nemzetgyűlés 1944. dec. 22-én hozta létre az Ideiglenes Nemzeti Kormány keretében. A "debreceni" Igazságügyminisztériumban csak három osztály működött, de ezek igyekeztek az egyre nagyobb területre kiterjedő legfelsőbb igazságügyi igazgatás valamennyi feladatát ellátni. A három osztály a következő volt:

I. Elnöki Osztály. Intézte a bíróságok szervezését, a bírák és ügyészek kinevezését.

II. Törvényelőkészítő Osztály. Készítette a több minisztériumot érintő rendeletek, valamint az igazságügyminiszteri rendeletek tervezeteit és át-

vizsgálta a többi minisztérium által összeállított tervezeteket.

III. Börtönügyi és Házasságjogi Osztály. Intézte a börtönök szervezését, azok felett felügyelt, továbbá a házasságkötéssel kapcsolatos felmentések megadását. Pest és Buda felszabadulása után a "debreceni" Igazságügyminisztérium budapesti hivatala is azonnal elkezdte működését a Markó utcai igazságügyi palotában. az Igazságügyminisztérium két részlege 1945 áprilisában egyesült, amikor a kormány Debrecenből Budapestre költözött. A Budapesten kiépített Igazságügyminisztérium szervezete és funkciója 1945 és 1950 között nem mutat lényeges eltérést az 1945 előttihez képest. Lényeges funkcióbeli és szervezeti változások csak a fordulat éve után következtek be, de két fő szakmai funkciója, a bíróságok felügyelete és irányítása (központi vagy legfelsőbb igazságügyi igazgatás!), valamint a törvényelőkészítés, mind az átmeneti, mind pedig a szocialista korszakban megmaradt. Ugyancsak megmaradtak a személyzeti és gazdasági jellegű funkcionális feladatok is.

Az 1945-1950 közötti átmeneti időszakban az igazságügyi szervezetről és magáról a minisztériumról a következőket állapíthatjuk meg:

1. Az ügyészi szervezet 1949, illetve 1953-ig a végrehajtói, államigazgatási szervnek, az Igazságügyminisztériumnak közvetlen, centralisztikus irányítása alatt működött, de az ügyészségek kapcsolódtak szervezeten keresztül az illetékes bíróságokhoz is. Azt is megjegyezzük, hogy az ügyészségek funkciója lényegesen szűkörűbb volt, mint ma (csupán a vád képviselője!). Az ügyészség 1949, ill. 1953-ban vált önállóvá.

2. Az Igazságügyminisztérium hatást gyakorolt - ha nem is direkt módon - a bíróságok itélkezésére, hiszen három osztálya - a büntetőjogi, családjogi és magánjogi - egyedi ügyekben is igen jelentős véleményező tevékenységet folytatott, amit ma már a jogszabályalkotás, a Legfelsőbb Bíróság elvi iránymutatásai és konkrét döntései pótolnak.

3. Más volt a maihoz képest az irányított bírói szervezet, hiszen az 1945-1950 közötti átmeneti időszakban egymás után szűntek meg a korábbi bíróságok (a Hatásköri Bíróság 1949-ben, a népbíróságok 1950-ben, az ítélőtáblák 1950-ben stb.). Megszűnt számos különbíróság is, amely nem tartozott az IM irányítása alá (a Főudvarnagyi Bíróság 1946-ban, a Közigazgatási és a Választási Bíróság 1949-ben stb.).

4. Az Igazságügyminisztérium feladata volt már ekkor a közjegyzői és ügyvédi hálózat felügyelete, mely funkcióját máig megtartotta.

5. Az Igazságügyminisztérium Börtönügyi Osztálya közvetlenül irányította a büntetésvégrehajtást. Ez az ügykör 1952-ben rövid időre átkerült a BM-hez, de 1963-ban ismét az IM-hez kapcsolták, majd hamarosan létrehoztak egy külön központi szervet is, a Büntetésvégrehajtás Országos Parancsnokságát, a közvetlen irányítására.

6. 1951-ig, - a tanácsai felügyelet alá kerülésig - közvetlenül irányította az IM a járásbíróság elnökén keresztül a telekkönyvi hatóságokat is.

7. Nem volt kiépülve a 60-as, 70-es évekhez viszonyítva a szakértői hálózat. (Mindössze az Igazságügyi Orvosi Tanács, az Igazságügyi Műszaki Tanács, az Igazságügyi Gazdasági Tanács, az Országos Bírósági Vegyészeti Intézet, az Országos Megfigyelő és Elmeógyógyító Intézet, a bűnügyi múzeumok és az állandó szakértők segítették a bíraskodást.)

A minisztérium szervezeti felépítése 1945-1949 között a 20.794/1935. IM eln. sz. rendeletet módosító 1666/1945. IM eln. sz. rendelet szerint a következő volt:

- Elnöki Osztály
- I. Törvényelőkészítő Osztály
 - II. Magánjogi Osztály
 - III. Birtokrendezési és Telekkönyvi Osztály
 - IV. Büntetőjogi Osztály
 - V. Gazdasági Osztály
 - VI. Börtönügyi és Fiatalkorúak Ügyeit Intéző Osztály
 - VII. Nemzetközi Jogi Osztály
 - VIII. Bíróügyi, Közjegyzői és Ügyvédi Felügyeleti Osztály
 - IX. Családjogi Osztály
 - X. Népbíróügyi Osztály
 - XI. Sajtó Osztály
 - Számvevőség
 - Segédhivatal

Megjegyezzük, hogy a Népbíróügyi Osztályt és az 1947-ig működő Sajtó Osztályt csak 1945 elején szervezték meg. E szervezetet kiegészítette 1948-tól az Igazságügyi Jogügyi Hivatal (1948-ig önálló Kincstári Jogügyi Igazgatóság) és az Igazságügyi Gazdasági Igazgatóság az IM felügyelete alatt működő, az osztályoknál nagyobb önállósággal rendelkező, de nem teljesen önálló szervek voltak. Az első 1953-ig, a második 1951-ig működött. Szintén 1948-ban hozták létre a Tanulmányi Osztályt (I/a. Osztály) is.

Az egységeket az 1949. márc. 1-i (3342/1949. IM eln. sz.) és az 1950. jan. 1-i átszervezéssel Elnöki és négy (I-IV.) szakfőosztállyá (elvi, közigazgatási és magánjogi, büntetőjogi, jogügyi) vonták össze és néhány új osztályt (személyzeti, ellenőrzési) is létrehoztak.

1950. jan. 1-től az Igazságügyminisztérium egyes ügyosztályai az alábbi elnevezést kapták és ügyirataikat is ennek megfelelően jelölték meg:

Személyzeti Osztály (:/1950. IM szem. o.)

Tanulmányi Osztály (:/1950. IM tan. o.)

Pénzügyi Osztály (:/1950. IM eln./1.:)

Építkezési Osztály (:/1950. IM eln./2.:)

I. Elvi Főosztály

Törvényelőkészítő Osztály (:/1950. IM I/1.:)

Nemzetközijogi Osztály (:/1950. IM I/2.:)

II. Közigazgatási- és Magánjogi Főosztály

Közigazgatási és Magánjogi Osztály (:/1950. IM II/1.:)

Családjogi Osztály (:/1950. IM II/2.:)

Birtokrendezési és Telekkönyvi Osztály (:/1950. IM II/3.:)

III. Büntetőjogi Főosztály

Ügyészi Felügyeleti Osztály (:/1950. IM III/1.:)

Büntetésvégrehajtási Osztály (:/1950. IM III/2.:)

Fiatalkorúak Nevelési Osztálya (:/1950. IM III/3.:)

Igazságügyminisztérium Gazdasági Igazgatósága (:/1950. IM III/4.:)

IV. Jogügyi Hivatal(Főosztály)

Képviseleti Osztály (:/1950. IM IV/1.:)

Közérdekű Kifogási Osztály (:/1950. IM IV/2.:)

Bírósági Felügyeleti Osztály (:/1950. IM IV/3.:)
Ellenőrzési Osztály (:/1950. IM ell. o.:)
(X 35/1950. IM sz.)

1951. jan. 31-től ezeket a főosztályokat és osztályokat is átszervezték (2021/65/1951. IM Ig. csop. sz.) Titkársággá és Személyzeti, Büntetőjogi, Bírósági, Elvi és Pénzügyi Főosztályokká. A továbbiakban már csak a Bírósági és Büntetőjogi Főosztályok Bírósági Főosztálya való összevonására, majd 1955-ben a Katonai Főosztály és Ügyvédi Osztály, 1963-ban pedig - a büntetésvégrehajtás ismételt IM-hez csatolása után - a Bírósági Büntetésvégrehajtási Ügyek Osztályának létrehozására került sor, és ezzel előttünk van az a szervezeti felépítés, amely 1955 óta - kisebb-nagyobb változtatásokkal - (sokszor csak névváltozással) mind a mai napig fennáll.

A 402/23/1950. NT sz. hat. 1. pontjának megfelelően meg kellett szüntetni a Központi Segédhivatalt, személyi ügyeit a Személyzeti Osztály, gazdasági ügyeit a Pénzügyi Főosztály vette át, szakmai feladatainak (iratkezelés, irattározás) ellátását pedig decentralizálták és az egyes főosztályokra, részlegekre ruházták át, a Számvévelőség pedig az 1951-ben megszervezett Pénzügyi Főosztályba olvadt. Feladatainak nagy részét decentralizálták és a bíróságok mellett szervezett Igazságügyi Gazdasági Hivatalokra ruházták.

A 111/1955. IM sz. utasítás szerint az Igazságügyminisztérium szervezeti felépítése 1955-ben tehát a következő volt:

- I. Bírósági Főosztály
 - I/1. Bírósági Szervezeti Osztály
 - I/2. Büntetőügyek Osztálya
 - I/3. Polgári Ügyek Osztálya
- II. Törvényelőkészítő Főosztály
 - II/1. Törvényelőkészítő Osztály
 - II/2. Nemzetközi Jogi Csoport
- III. Személyzeti Főosztály
 - III/1. Személyzeti Osztály
 - III/2. Oktatási Osztály
- IV. Főkönyvelőség
 - IV/1. Pénzügyi és Gazdasági Osztály
 - IV/2. Könyvelési Osztály
 - IV/3. Revizori Csoport
- V. A minisztérium Titkársága
 - V/1. Titkárság
 - V/2. Statisztikai Csoport
 - V/3. Az IM Gazdasági Hivatala
 - V/4. Bejelentések Irodája
Titkos Ügykezelés
- VI. Ügyvédi Osztály
- VII. Az Igazságügyminisztérium Katonai Főosztálya.

Ehhez képest 1967-ig a Bírósági Büntetésvégrehajtási Ügyek Osztályának a létrehozása (1963) jelent lényeges szervezeti változást. A Főköny-

velőségnek 1961-ben csupán a neve változott Pénzügyi Főosztályra, majd 1964-ben Terv- és Pénzügyi Főosztályra. A Statisztikai Csoportot visszacsatolták a Titkárságtól a Bírósági Főosztályhoz. A Titkárságnak 1957-től nemcsak a nevét változtatták meg Elnöki Főosztályra, hanem funkciója is bővült, az 1950 előtti Elnöki Osztály és a későbbi Titkárság feladatait egyesítette (a költségvetési és illetményügyeket kivéve!). Az Igazgatási, a Személyzeti Osztály, az Oktatási Csoport és a Gazdasági Hivatal képezték az Elnöki Főosztály részlegeit.

Az IM szervezetében a 108/1971. (IK 8.) IM sz. utasítás szerint a Személyzeti Főosztály már ismét önálló volt:

Titkárság:

Igazgatási Osztály
Nemzetközi Jogi Csoport

Személyzeti Főosztály:

Személyzeti Osztály
Oktatási Osztály
Büntetésvégrehajtási Személyzeti Csoport

Bírósági Főosztály:

Felügyeleti Osztály
Elvi Osztály (polgári)
Elvi Osztály (büntető)
Statisztikai Csoport

Törvényelőkészítő Főosztály

Terv- és Pénzügyi Főosztály

Bírósági Büntetésvégrehajtási Ügyek Osztálya
Ügyvédi Ügyek csoportja

A következő másfél évtizedben e szervezeti egységek tovább működtek, egyúttal azonban új funkcionális részlegek épültek ki: a Tudományos és Tájékoztatási Főosztály, a Nemzetközi Jogi Kapcsolatok Főosztálya, Számítástechnika-Alkalmazási Központ, a Fenntartó Szolgálat. Az Ügyvédi Ügyek Csoportja Ügyvédi Jogtanácsosi és Szakértő Főosztállyá bővült.

Az IM szervezete a 101/1985. (IK. 1.) IM számú utasítás szerint tehát a következő volt:

A/ Főosztályok és a Számítástechnika-alkalmazási Központ

I. Titkárság

I/1. Igazgatási Osztály
I/2. Bejelentések és Panaszok Önálló Csoportja
I/3. Gépjárműszolgálati Csoport
I/4. Központi Irattár

II. Személyzeti és Oktatási Főosztály

II/1. Személyzeti Osztály
II/2. Oktatási Osztály

III. Bírósági Főosztály

III/1. Büntető Felügyeleti Osztály
III/2. Polgári, Gazdasági és Munkaügyi Felügyeleti Osztály
III/3. Kegyelmi Csoport
III/4. Statisztikai Önálló Csoport

IV. Törvényelőkészítő Főosztály

IV/1. Gazdasági Kodifikációs Osztály
IV/2. Igazságügyi Kodifikációs Osztály

- IV/3. Közigazgatási Kodifikációs Osztály
- V. Terv- és Pénzügyi Főosztály
 - V/1. Pénzügyi Osztály
 - V/2. Számviteli Osztály
 - V/3. Beruházási és Technikai Osztály
 - V/4. Végrehajtás-felügyeleti és Képviseleti Önálló Csoport
 - V/5. Revizori Önálló Csoport
- VI. Katonai Főosztály
 - VI/1. Bírósági Osztály
 - VI/2. Igazgatási Osztály
- VII. Tudományos és Tájékoztatási Főosztály
 - VII/1. Tudományszervezési Osztály
 - VII/2. Tájékoztatási és Jogpropaganda Önálló Csoport
 - VII/3. Minisztériumi Könyvtár
- VIII. Nemzetközi Jogi Kapcsolatok Főosztálya
 - VIII/1. Nemzetközi Jogi Osztály
 - VIII/2. Nemzetközi Kapcsolatok Csoportja
 - VIII/3. KGST Jogi Csoport
- IX. Ügyvédi, Jogtanácsosi és Szakértői Főosztály
 - IX/1. Ügyvédi, Jogtanácsosi Osztály
 - IX/2. Szakértői Csoport
- X. Számítástechnika-Alkalmazási Központ
 - X/1. Jogi Információs Osztály
 - X/2. Számítástechnikai Osztály
- B/ Büntetésvégrehajtás Országos Parancsnoksága
- C/ Fenntartó Szolgálat

Az Igazságügyminisztérium iratkezelése

1945-1950 között az Igazságügyminisztériumban - mint említettük - tovább élt az a majdnem egy évszázadra visszatekintő alapszámos-tételes iratkezelési rendszer. Az alapszámos iktatásnál az egy ügyben keletkezett minden egyes irat külön iktatószámot kapott, melyek közül az ügyben elsőnek vagy az utolsónak keletkezett irat iktatószáma képezte az alapszámot (változatlan alapszámos, illetve előrehaladó alapszámos rendszer), amelyhez csatolták az ügyirat valamennyi iktatószámát. Az IM-ben a változatlan alapszámos rendszerben kezelték az iratokat.

Központi iktatás és mutatózás folyt, az irattározásnál pedig nemcsak az egy ügghöz tartozó iratokat irattározták együtt, hanem az egy-egy nagyobb tárgykörhöz tartozó iratokat is, az ábécé nagybetűjével vagy a nagybetű és az utána következő kis betűk (Ta, Tæ) kombinációjával jelölve az egyes tárgyi egységeket. A tárgycsoportok (tárgykörök) megjelölésére használt nagy, valamint kis betűk együtt irattári jelek néven ismeretesek. Az egyes járásbíróságokat, törvényszékeket és ügyészségeket gyakran az irattári jelek kiegészítését képező állandó sorszámmal jelölték. Annak jelzésére, hogy az egyes iratok melyik tárgyi csoportban, azaz melyik irattári jel alatt lettek irattározva, és milyen alapszám alatt, külön segédlet: az irattári jelkönyv szolgált.

Az 1945-1950 közötti időszakból fennmaradt valamennyi központi iktatókönyv (61 kötet), mutatókönyv (65 kötet) és irattári jelkönyv (9 kötet). A debreceni iratokról pedig két külön segédlet: egy iktatókönyv és egy mutató-

könyv.

Bizonyos osztályokon már a háború előtt is folyt teljesen vagy részben külön iratkezelés, a háború után ezek száma gyarapodott. Az Elnöki Osztályon (1945-1950) és a Törvényelőkészítő Osztályon teljesen önálló iktatással, mutatózással és következőképpen irattári jelkönyvekkel dolgoztak. Több osztálynak nem lehet megtalálni az irattári jeleit a központi irattári jelkönyvben, ezek számára önálló irattári jelkönyvet, ún. osztálykönyvet vezettek (a II. Családjogi Osztály, a III. Birtokrendezési és telekkönyvi osztály, a IX. Magánjogi Osztály), de irataik iktatása és mutatózása a közös segédletekben folyt. Az V. Gazdasági Osztály iratait pedig 1948-1949-ben központilag iktatták ugyan, de részletes nyilvántartásuk ún. osztálykönyvben is folyt, amely az iktatás szokásos adatain kívül - a saját, az osztályon használatos irattári jeleket is tartalmazta.

Néhány osztályon már 1950 előtt is a lajstromos iratkezelési rendszert alkalmazták nagy mennyiségű és azonos tárgyú iratfélések nyilvántartására. A lajstromosan kezelt iratokat kivonták a központi iktatás és irattározás alól, tárgyük szerint külön-külön lajstromokban tartották nyilván és külön is irattározták. A lajstromos iratkezelés évenként 1-gyel előről kezdődő sorszamos-alszamos iktatási rendszert jelentett, ahol valamennyi ügy egy nagy tárgyi egységet képezett, egy irattári jellel. "J" irattári jellel ellátott lajstromkönyvben tartották nyilván a II. Családjogi Osztály örökbe-fogadási és törvényesítési iratait, "F" irattári jellel ellátott lajstromkönyvben találhatók a VI. Börtönügyi Osztályon belül a fiatalkorú bűnözőkre vonatkozó iratok. A lajstromkönyvekhez is kapcsolódtak mutatókönyvek. Jelkönyvek természetesen a lajstromos iratokhoz nem voltak szükségesek, hiszen ezek az iratok csak egy tárgyi csoportot képeztek és csak egy irattári jel alatt szerepeltek.

1950. okt. 4-től 1951. dec. 31-ig az IM iratainak a nyilvántartása - a Büntetőjogi Főosztály, a Képviselői Osztály és a Költségvetési Osztály kivételével - az ún. közigazgatási számrendszer szerint történt. Ez a nyilvántartási rendszer - alapvetően a korabeli közigazgatás felépítését követve - a közigazgatás ügyeit központilag 3500 ügytípusba, tárgyi egységbe csoportosította, melyeket egy 10805-ig terjedő négy- és a 10000 fölötti számok esetében öt - számból álló számrendszerbe sorolt be. A számoknak kb. a 2/3-a tehát felhasználatlanul maradt. Az igazságügyi ügykörök e rendszerben a 2000 és 3000 közötti számokat kapták (természetesen itt sem használva fel minden számot!). Az egyes ügyek iktatószámát az IM-ben a közigazgatási rendszám és az egyes ügyek sorszáma alkotta. A közigazgatási rendszámokat alszámokkal bontani lehetett. A nyilvántartás iktatókartonon, nyilvántartólapon folyt. Az iratok nyilvántartásba vétele (iktatása) és irattározása decentralizáltan, az egyes főosztályi irodákon történt, évenként és azon belül a rendszámok sorrendjében.

1952. jan. 1-től 1956. dec. 31-ig a csoportszamos iratkezelési rendszer volt kötelező az IM-ben. Ez is előírta, hogy az egyes ügyiratokból nagyobb tárgyi egységeket kell kialakítani. A tárgyi egységek, ügykörök, ügytípusok esetében már jobban érvényesítette a tematikus szemléletet, de nem szorult a közigazgatás szervezet szempontja sem háttérbe. Az ugyancsak központilag jóváhagyott ügyköröket, ügytípusokat itt egy 1-től 999-ig terjedő decimális számrendszerbe sorolták be. (A számrendszerbe tartozó számok egy része itt sem volt felhasználva.) Az igazságügy speciális ügytípusai a 970-

től 999-ig terjedő számokat kapták. A csoportszám kettő, három (vagy tovább bontva) négy és ötjegyű volt, attól függően, hogy kisebb vagy nagyobb tárgyi egységet jelölt. A minisztérium által használt összes csoportszámot felölelő ún. iratkezelési tervet évenként módosítani kellett a ténylegesen létező ügyköröknek megfelelően. Az egyes iratok ügyszámát a csoportszám és az egyes ügyiratok sorszáma képezte. Az azonos ügyben érkezett utóiratokat az alszámokkal különböztették meg. A nyilvántartást segédkönyvek helyett itt is kartonlapokon, ún. nyilvántartólapokon decentralizáltan, a főosztályokon vezették, és az irattározás is főosztályonként, évenként, csoportszámokkal jelölt tárgyi egységenként tagolva történt, a csoportszámokon belül pedig az iratok, a sorszámok rendjében követték egymást. A főosztályok 2-3 év eltelte után adták át az iratokat a központi irattárnak. A csoportszámú iratkezelés alól a Törvényelőkészítő Osztály kezdettől, a Bírósági Főosztály pedig 1954-től vonta ki magát.

1953-tól a Bírósági Főosztályon és a Bejelentések Irodáján, 1955-től az Ügyvédi Osztályon, 1957. január 1-től pedig az egész minisztériumban (egészen 1971-ig) az ún. lajstromos iratkezelési rendszerben folyt az iratok nyilvántartása. Az egyes ügyiratok kezdő iratai évenként 1-gyel kezdve folyamatosan sorszámot, ún. lajstromszámot kaptak, az azonos ügyben érkezett utóiratok pedig a sorszámok alszámait. (Ez tehát a sorszám-alszám iktatás azon változata, amelyben az alszámok száma nem korlátozott.) Ha egy ügy több éven át tartott, mindegyik év első irata új lajstromszámot kapott, melyhez csatolni kellett az előző évben vagy években keletkezett előiratokat. A nyilvántartás és irattározás továbbra is decentralizáltan történt, a segédletek (lajstromkönyvek, mutatókönyvek) azonban már ismét könyvformátumúak lettek. 1958-tól az egyes főosztályok az iratok iktatásához keretszámokat kaptak (pl. a Bírósági Főosztály 1958-tól 20001-gyel, 1964-től 30001-gyel kezdte lajstromszámait.) Megjegyezzük, hogy az Ügyvédi Osztály 1955-től, a Felügyeleti Főosztály 1958-tól egy-egy lajstromszámból képezett gyűjtőszám segítségével - bizonyos, gyakrabban előforduló ügytípusok esetében - a tárgyi csoportosítást is megvalósította!

A Titkárság (1951-1956), illetve Elnöki Osztály (1957-1966) külön sorozatainak (pl. miniszteri, kollégiumi iratok) nyilvántartása egyszerű sorszámzással folyt. (Olykor néhány betűjelet is alkalmaztak az iratcsoportok megkülönböztetésére.) Iktató- és mutatókönyv ezekhez az iratokhoz nem maradt fenn, míg a többi iratok az eredeti irattári segédletekkel is kutathatók.

Az IM iratkezelésében 1971-ben következett be ismételten alapvető változás. A 30/1969. (IX. 2.) Korm. sz. rendelet végrehajtásaként kiadták a 108/1971. (IK 8.) IM sz. utasítást, mely azonban nem az iratkezelés teljes folyamatát szabályozta, csupán "az igazságügyi szervek iratainak irattári kezeléséről és selejtezéséről" szólt. Az utasítás tehát továbbra is meghagyva a jól bevált főlajstromszámú nyilvántartást (116/1963. IM sz. ut.-sal módosított 127/1957. IM sz. utasítás), az irattározásnál és selejtezésnél érvényesítette a kormányrendelet előírásait. Ennek megfelelően a szabályzat előírta:

"Az ügy iratborítékán (iratain) a befejezést követően az irodai ügyintéző feltünteti az irattári tervnek megfelelő irattári tételszámot. ... Az irattári tételszámokat magában foglaló irattári tervet az utasítás melléklete tartalmazza. ... A kezelőiroda vezetője az irattári tervnek megfelelő i-

rattári tételszámot a lajstromba (iktatókönyv) bejegyzi. Az irattárban az iratokat az irattári tervnek megfelelő irattári tételszám szerint csoportosítva, a főlajstromszám (iktatószám) sorrendjében kell elhelyezni."

A gondos szabályozás ellenére is maradt probléma az irattározás területén. A kisebbik hiányosság az volt, hogy első formájában az irattári tervben a tételek kialakítása, az iratok őrzési idejének és levéltári értékének megállapítása számos esetben rosszul sikerült. A nagyobb problémát jelentette, hogy nem sikerült elérni az utasítás következetes végrehajtását. Több osztályon, főosztályon elmaradt a tételszámok pontos feltüntetése az iratokon és a segédleteken, és nem volt tételek szerinti irattározás sem. A hiányosságokon a jogszabály módosításával kellett volna javítani, mint ahogyan ezt a legtöbb tárca a 70-es évek közepére megtette. Az IM azonban sokáig késlekedett a szabályzat módosításával.

Az IM iratkezelésének újabb rendezésére 10 év múlva, 1981-ben került sor, a 109/1981. IM sz. utasítással. A minisztérium iratkezelése teljes folyamatainak (nyilvántartás, irattározás, selejtezés) szabályozására, vagyis egy egységes iratkezelési szabályzat kiadására azonban most sem került sor. Ez az utasítás is csak "az igazságügyi szervek iratainak irattári kezeléséről és selejtezéséről" szól. Az iratkezelés megelőző fázisait, mozzanatait (iratérkeztetés, iktatás, mutatózás, írásbeli ügyintézés, stb.) korábbi érvényben hagyott utasítás (121/1957. IM sz. ut.) szabályozta, meghagyva a főlajstromszámos nyilvántartási rendszert. A szabályozás most kiterjedt a legtöbb igazságügyi szervre, azonban most már külön szabályok rendelkeznek a Legfelsőbb Bíróság, a minisztérium Katonai Főosztálya, a katonai bíróságok, az ügyvédi szervek és a Magyar Jogász Szövetség iratainak irattári kezeléséről és selejtezéséről. A minisztériumi minta alapján saját iratkezelési szabályzat kiadásának lehetőségével e szervek az önállósulás ellenére sem élnek, így a kettős szabályozás valamennyi igazságügyi szervnél végig kísért.

Bizonyos vonatkozásban, ráadásul, az új szabályozás visszalépést is jelentett: eltörölte a tételszámok alkalmazását. Nem utasította el az irattári terv készítését - nem is teheti, hiszen azt kormányrendelet írja elő hanem csupán a tételszámok alkalmazását. Helyére az őrzési időre utaló betűjel kerül, melyet nem az ügyintéző, hanem a kezelőiroda vezetője állapít meg utólag! "A kezelőiroda vezetője az ügyirat irattárba helyezésekor köteles azon bélyegzővel feltüntetni az őrzési, selejtezési, illetve a levéltári átadásra vonatkozó betűjelet (a továbbiakban: selejtezési jel), ... Az említett időpontokat az utasítás I.-V. alatti mellékletének selejtezési jelei alapján kell meghatározni." Ez az utasítás tehát elsősorban a levéltári anyag leválasztását lehetővé tevő őrzési idő feltüntetésére fordítja a figyelmet és nem az iratok - kutatási érdekeket is szolgáló - tárgyi csoportosítására. Más kérdés, hogy a gyakorlatban több osztályon, a számukra megadott lajstromszámkontingensen belül, az egyes ügycsoportok számára kisebb keretszámot is megállapítottak, s annak megfelelően az iratok tárgyi csoportosítását is elvégzik.

Befejezésül a következőkben összegezhetnénk az IM 1945-1985 közti négy évtizedére vonatkozó fejtegetésünket:

Az 1945-1950 közti iratkezelés elmélete és gyakorlata mind az ügyvitelei, mind a levéltári érdekeket jól szolgálta. (Bár az iratok tárgyi csoportosítása ekkor még nem tartotta szem előtt a levéltár szempontjait, bizonyos mértékig természetesen szándéka ellenére, szolgálta azt is.) Az 50-es

évek első felének kísérletei (közigazgatási rendszám, csoportszám, iratkezelési rendszer) - a részletekben megmutatkozó hiányosságok ellenére - akár csak országos szinten - elméleti és gyakorlati szempontból egyaránt hasznosnak mutatkoztak az igazságügyi iratok iratkezelése területén. Az 50-es évek második felében és a 60-as években az IM iratkezelése a mélypontra volt. Az 1970-es évek helyes változtatási törekvései ellenére az 1980-as évek elejétől ismét visszaesés tapasztalható.

Három sürgősen megoldandó probléma mutatkozik az IM iratkezelésében: az ügyviteli szabályzattól független egységes iratkezelési szabályzat megalkotása, az irattári terv korrekciója a tételszámok visszaállításaival, (s ezzel együtt az iratanyag kutatási célokat is szolgáló helyes csoportosításával), az őrzési idők jobb megállapításával és végül a tételszámok szerinti irattározás szigorú megkövetelése. Végül, ha nemzetközi színvonalú követelményekkel lépünk fel az IM iratkezelésével szemben is, akkor nemcsak iktatni kellene az iratokat, nemcsak a levéltári anyag leválasztását és a tudományos kutatást jól segítő tárgyi csoportosítást és az azt tükröző tételrendszert kellene kialakítani, hanem a tételrendszernek, (de nevezhetjük irattári tervnek is!) egy - az egész ország szigorúan vett állami (államhatalmi, államigazgatási, bírói, ügyészi, intézeti, testületi) szerveire kiterjedő decimális irattári rendszerbe kellene beilleszkedni, mely egyedül tenné lehetővé az iratok sokszempontú, országos szintű (számítógépes) nyilvántartást és feldolgozást is. Ez a megoldás azt eredményezné, hogy az irattermelés szempontjából domináns állami szervek jellegéből fakadó előnyöket jobban hasznosítsuk az iratkezelés és a levéltárügy számára.

MELLÉKLET

Az Igazságügyminisztérium által 1945-1950 között használt irattári jelek

A Központi Iktatóhivatal és Irattár által kezelt iratok

A	=	panasz ügyek
B	=	fegyelmi ügyek
Br	=	birtokrendezési ügyek
Bra	=	birtokrendező mérnökök igazolási ügyei
Brc	=	a földreformmal kapcsolatos telekkönyvi ügyek
Bre	=	"régi" tagosítási ügyek
Brg	=	birtokrendezési ügyekben eljáró bírák kirendelése
D	=	nemzetközi jogi osztály ügyei
E	=	elvi ügyek
K	=	bíróági főosztály általános ügyei
Ka	=	kegyelmi - büntető főosztály általános ügyei
Ke	=	bíróági letéti ügyek
M	=	bíróági statisztikai ügyek
N	=	bíróági főosztály kiküldetési és eltávozási ügyei
Nc	=	illetményletiltási ügyek
Nd	=	bíróági végrehajtókra vonatkozó ügyek
Ns	=	segély ügyek
Oi	=	kártalanítási és rehabilitációs ügyek
Q	=	ügyvédi ügyek
Qk	=	közjegyzői ügyek
S	=	fogházörök illetménye, ügyészségek ellátmánya
Sa	=	ügyészségek szervezeti, személyzeti és anyagi ügyei
Sh	=	fogházi, törvényszéki orvosok, orvosszakértők ügyei
Sk	=	helyszíni fogházvizsgálatok jegyzőkönyvei
T	=	ügyészségektől felterjesztet büntetőügyek
Ta	=	népbíróági ügyek
Taa	=	népbíróági általános ügyek
Tae	=	népbíróági elvi ügyek
Tak	=	népbíróági felügyeleti ügyek
Tas	=	népbíróági ítélet-megmásítási ügyek
Tat	=	népbíróági vádemelési és megszüntetési ügyek
Tauk	=	népbíróági kegyelmi felterjesztések
Tb	=	telekkönyvi ügyek
Tbg	=	telekkönyvi alkalmazottak utiszámlái
Tbe	=	telekkönyvi betétszerkesztési munkatervek, beszámolók
Tk	=	általános telekkönyvi ügyek
Tka	=	telekkönyvi betétszerkesztési ügyek
Tkc	=	telekkönyvi betétátalakítási ügyek
Tkd	=	közigazgatási határátcsatolás telekkönyvi ügyei
Tki	=	telekkönyvi iratok cseréje
Tkh	=	háborús események folytán elveszett telekkönyvi térképek, betétek és beadványok pótlása
Tn	=	népbíróági kegyelmi ügyek
U	=	bíróági kegyelmi ügyek

Uk	=	kegyelmi felterjesztések
V	=	börtönök általános ügyei
Va	=	fiatalkorúak börtöneinek ügyei
Vb	=	börtönök gazdasági ügyei
Ve	=	márianosztrai börtön ügyei
Vi	=	váci fegyház ügyei
Vl	=	budapesti gyűjtőfogház ügyei
Vm	=	aszódi fiatalkorúak börtönének ügyei
Vo	=	hartai börtön ügyei
Vg	=	szegedi csillagbörtön ügyei
Vs	=	sopronkőhidai börtön ügyei
Vt	=	rákospalotai leánynevelőintézet ügyei
Vs	=	székesfehérvári leánynevelőintézet ügyei
W	=	fiatalkorúak fogházainak általános ügyei
Wa	=	fiatalkorúak leányintézeteinek személyzeti ügyei
Wd	=	nevelőintézeti oktatók, pszichológusok ügyei
We	=	fiatalkorúak felügyelőségének személyzeti ügyei
Wf	=	budapesti átmeneti fiú- és leánynevelőintézet gazdasági ügyei
Wj	=	fiatalkorúak felügyelőségének távozási engedély és segély ügyei
Wk	=	kecskeméti "Jó Pásztor Háza" nevelőintézet ügyei
Wo	=	budapesti átmeneti fiúnevelőintézet általános ügyei
Wrb	=	raggazdaságok munkáltatása
Ww	=	"Szalézi" fiúnevelőintézet ügyei
Wz	=	óbudai "Jó Pásztor Háza" leánynevelőintézet ügyei
X	=	büntetéshasználati-, megszokási ügyek
Y	=	Országos Bírósági Vegyeszeti Intézet ügyei
Z	=	pézbüntetéssel kapcsolatos ügyek

Az Elnöki Osztály (1945-1950)

A	=	Az Igazságügyminisztérium általános ügyei
B	=	Felsőbíróságok és vádhatóságok személyi ügyei
C	=	Alsóbíróságok személyi ügyei
H	=	Anyagi tárgyú ügyek (illetmények, költségvetés, segély stb.)
K	=	Vegyes gazdasági ügyek
L	=	Egyéb vegyes ügyek (interpolációs, szociális stb.)
M	=	Közjegyzők ügyei
R	=	Átköltözési illetmény (bírói)
U	=	Igazságügyi szakértői díj

I. Törvényelőkészítő Osztály

A	-	adó- és pénzügyek (minisztertanácsi előterjesztések)
Bö	-	bíráskodás, bírói szervezet
Bs	-	biztosítás
F	-	földművelésügy
H	-	honvédelmi ügyek
J	-	munkaügy, nyugdíj ügyek
K	-	könyvtárügy
Kö	-	közalkalmazottak ügyei
L	-	lakásügyek, üzlethelységek ügyei
O	-	népjóléti ügyek (társadalombiztosítás, táppénz stb.)

- P - polgári jogi ügyek
- S - sajtóügyek
- T - tagosítási, telekkönyvi ügyek
- Tj - törvényjavaslatok
- Ü - ügyvédi és közjegyzői ügyek
- Y - személyi (hivatalos), illetményi ügyek
- Zs - zsidók hátrányos helyzetének megszüntetése

A II. Családjogi Osztály külön kezelt iratai

- A - nemzetközi vonatkozású és egyéb családjogi (anyakönyvi) ügyek
- CA - kettős házassági ügyek
- G - atyai elismerési ügyek
- NB - örökbefogadási kérelmek
- J - megyei árvaszerkei felterjesztések örökbefogadási és törvényesítési ügyekben

VII. Nemzetközi Jogi Osztály külön kezelt iratai

- D A nemzetközi egyezmények, értekezletek, jogsegélyügyek általában, a Nemzetközi Jogi Osztály ügyei
- D 1. Vegyes nemzetközi vonatkozású ügyek
- D 2. Békeszerződési ügyek
- D 3. Nemzetközi egyesületek
- D 4. Nemzetközi értekezletek
- D 5. Szerzői jogi ügyek
- D 6. Hágai egyezmények
- D 7. Külföldi folyóiratok beszerzése
- D 8. Külföldi jogszabályok és törvények beszerzése
- Dc 1. Jogsegély, Franciaország, polgári
- Dc 2. Jogsegély, Franciaország, büntető
- Od 1. Jogsegély, Német Demokratikus Köztársaság, polgári
- Od 2. Jogsegély, Német Demokratikus Köztársaság, büntető
- Od 3. Jogsegély, Belgium, Svédország, Dánia, Svájc, Luxemburg, Hollandia, Norvégia
- De 1. Jogsegély, Anglia, polgári
- De 2. Jogsegély, Anglia, büntető
- Df 1. Jogsegély, Spanyolország, Portugália
- Og 1. Jogsegély, Törökország, Görögország
- Dh 1. Jogsegély, Olaszország
- Di 1. Jogsegély, Szovjetunió, polgári
- Di 2. Jogsegély, Szovjetunió, büntető
- Di 3. Jogsegély, Lettország, Litvánia, Finnország
- Dj 1. Jogsegély, Amerikai Egyesült Államok
- Dj 2. Jogsegély, Afrika, Ázsia, Ausztrália, Japán
- Ok 1. Jogsegély, Jugoszlávia, polgári
- Ok 2. Jogsegély, Jugoszlávia, büntető
- Ok 3. Jogsegély, Bulgária, Albánia
- Ol 1. Jogsegély, Románia, polgári
- Ol 2. Jogsegély, Románia, büntető
- Om 1. Jogsegély, Ausztria, Német Szövetségi Köztársaság, polgári
- Om 2. Jogsegély, Ausztria, Német Szövetségi Köztársaság, büntető

- Dn 1. Jogsegély, Csehszlovákia, polgári
- Dn 2. Jogsegély, Csehszlovákia, büntető
- Do 1. Jogsegély, Lengyelország, polgári
- Do 2. Jogsegély, Lengyelország, büntető
- Jd Tanácsi ügyek, fordítási ügyek.